เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อ : หลักสิทธิมนุษยชน

เรื่อง บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญต่อการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม

จัดทำโดย
นางศิริวรรณ ดำเนินชาญวนิชย์ ทรงเมตตา
รหัส 570235

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ 2
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญต่อการคุ้มครอง
สิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม

บทนำ

ศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นองค์กรที่มีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการมุ่งรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่บัญญัติไว้ แม้ในปัจจุบันจะมีการประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 11/2557 ข้อ 1. กำหนดให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สิ้นสุดลง แต่ทั้งนี้ในข้อ 4. ได้กำหนดให้ศาลทั้งหลายคงมีอำนาจดำเนินการพิจารณาและพิพากษาอรรถคดีตามบทกฎหมาย และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติต่อไป นั่นย่อมแสดงให้เห็นว่า คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ยังคงเห็นความสำคัญต่อบทบาทและภารกิจของศาลรัฐธรรมนูญ แม้ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ภารกิจและอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญจะยังไม่มีความชัดเจนและสิทธิเสรีภาพของประชาชนจะถูกจำกัดไว้ตามประกาศกฎอัยการศึก และประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ก็ตาม แต่ทั้งนี้ เมื่อย้อนดูบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญที่แสดงออกผ่านคำวินิจฉัยในอดีตพบว่า ในหลายคำวินิจฉัยได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้มากมายในหลายด้าน อาทิเช่น คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 (การสร้างความเสมอภาคของหญิงมีสามีในการมีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลของตนเอง) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2549 (การคุ้มครองเสรีภาพในการชุมนุมของประชาชนบนทางหลวง) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2552 (การคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพของผู้ขายอาหารยามค่ำคืน) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555 (การสร้างความเสมอภาคของบุคคลในการสมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ แม้ผู้สมัครจะมีกายพิการ) เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นในบรรดาการรับรองและคุ้มครองสิทธิของประชาชนในด้านต่าง ๆ ยังคงมีสิทธิอีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “สิทธิของจำเลยในกระบวนยุติธรรม” อันถือเป็นหลักเกณฑ์ประการหนึ่งที่อยู่ภายใต้หลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยสิทธิประเภทนี้มีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าสิทธิประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย หลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ สิทธิในการต่อสู้คดี เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสิทธิประเภทนี้ว่ามีพัฒนาการความเป็นมาทั้งในระดับสากลและในประเทศไทยอย่างไร และศาลรัฐธรรมนูญได้เข้ามามีบทบาทในการรับรองและคุ้มครองสิทธิประเภทนี้หรือไม่ และหากมีการรับรองและคุ้มครองจะมีความสอดคล้องกับระดับสากลแค่ไหนเพียงไร เพื่อที่จะได้เกิดองค์ความรู้และเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องดังกล่าว อันอาจจะเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านที่จะนำไปศึกษาและต่อยอดทางวิชาการต่อไป

1. การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม

1.1 ความสำคัญของสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสิทธิความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดของทุกคน ซึ่งมิได้จำกัดเฉพาะสิทธิเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงอิสรภาพ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย ดังนั้น หากจะกล่าวถึงความสำคัญของสิทธิจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ตามสิทธิมนุษยชน โดยหากพิจารณาสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม พบว่า[1] กระบวนการยุติธรรมประกอบด้วยการใช้อำนาจหน้าที่ของรัฐ อันอยู่ในกรอบของกระบวนการตามกฎหมายในการค้นหาและตรวจสอบให้ได้ความจริง เพื่อให้เกิดความยุติธรรม รวมถึงการลงโทษเพื่อเป็นการเยียวยาทางจิตใจให้กับผู้เสียหายและคู่ขนานไปกับการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดด้วย ดังนั้น มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานทางกฎหมายในเรื่องสิทธิความเป็นมนุษย์ และการใช้อำนาจหน้าที่ของรัฐ[2] จนอาจกล่าวได้ว่า สิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรมมีความสัมพันธ์อันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยหากประเทศใดปราศจากการเคารพต่อหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมแล้ว ย่อมไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมที่สมบูรณ์คงอาจเรียกได้เพียงกระบวนการดำเนินคดีเท่านั้น ดังนี้ สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นหลักประกันและวิธีการเพื่อนำไปสู่ความถูกต้องชอบธรรมของสังคม ในมิติหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมเป็นร่มเงาหนึ่งของหลักนิติธรรม (Rule of Law) และการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยหลักนิติธรรมเป็นหลักการจัดการสังคมให้เป็นไปด้วยความชอบธรรมตามกฎหมาย และยึดถือกฎหมายเป็นสำคัญ ส่วนการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเท่าเทียมกัน สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงระดับแห่งความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมาย และระดับของสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายของประชาชนในสังคมนั้น

สิทธิในกระบวนการยุติธรรมจึงเป็นสิ่งปลุกเร้าและเกื้อหนุนการพัฒนากระบวนการยุติธรรมของประเทศ โดยแต่ละประเทศพยายามสร้างสรรค์และพัฒนามาตรการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การปฏิบัติในเรื่องที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเป็นไปอย่างมีคุณภาพมากที่สุด เช่น ในยุคปัจจุบันที่การพัฒนาคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนยุติธรรมมีการขยายขอบเขตจากในอดีตที่มุ่งหมายเพียงการวางกรอบการใช้อำนาจรัฐไม่ให้ไปรุกล้ำสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเท่านั้น กลับกลายเป็นว่ารัฐยังจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าในฐานะผู้ถูกกล่าวหา ผู้กระทำความผิด ผู้ต้องโทษ ผู้เสียหายหรือพยาน โดยต้องมีการจำแนกระดับ

---

[1]สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนากุล. **“(ม.ป.ป.) กระบวนยุติธรรมทางอาญา”** .[Online], available URL: http://www.oja.go.th.(Accessed,May 26,2014)

[2]ชาติ ชัยเดชสุริยะ. **“มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา”** , (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์วิญญูชน,2549),หน้า 1.

และกลุ่มของการกระทำความผิดเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างเหมาะสมกับแต่ละระดับความผิดและประเภทของผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ

1.2 พัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม

แนวคิดในอดีตถือว่ารัฐเป็นผู้ทรงอำนาจทางสังคม และแสดงออกผ่านการใช้อำนาจต่อประชาชน การใช้อำนาจรัฐจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญและจำเป็นต้องมีเพื่อให้สังคมสามารถต่อสู้กับอาชญากรได้ ขณะเดียวกันการใช้อำนาจรัฐที่มีมากเกินไปก็ย่อมกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะในเรื่องทางอาญาซึ่งโดยสภาพย่อมมีการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอยู่แล้ว ดังนั้น เมื่อบุคคลใดต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด อาทิเช่น ผู้ต้องสงสัย ผู้ถูกกล่าวหา ผู้กระทำความผิด ผู้ต้องโทษ ผู้เสียหาย หรือพยาน ล้วนมีโอกาสที่สิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้นจะถูกกระทบไปในทางที่ไม่ชอบธรรมอยู่เสมอ รัฐจึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลในกระบวนการยุติธรรม โดยเริ่มมีการกำหนดหลักเกณฑ์การใช้อำนาจของรัฐว่าต้องเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม และอยู่ในขอบเขตที่พอสมควร และสามารถตรวจสอบได้ สำหรับประเทศไทยนั้นเริ่มเกิดมีขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ที่จำต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบของศาลจากเดิมที่ใช้ระบบจารีตนครบาลไปเป็นศาลตามแบบอย่างของประเทศทางตะวันตก เพื่อจะให้ประเทศทางตะวันตกซึ่งมีอิทธิพลบีบคั้นราชอาณาจักรสยามในขณะนั้นยอมรับ และนำไปสู่การยกเลิกสภาพสิทธินอกอาณาเขตที่ราชอาณาจักรสยามเสียเปรียบอยู่ อย่างไรก็ตาม การรับรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมตามแบบอย่างของประเทศทางตะวันตกมาใช้เป็นไปในลักษณะครึ่ง ๆ กลาง ๆ แต่ไม่ได้ตระหนักถึงเรื่องสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นจิตวิญญาณของกระบวนการยุติธรรมแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้ วิวัฒนาการของการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในช่วงแรก ๆ ของประเทศไทยจึงมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยประเทศทางตะวันตกที่ล่าอาณานิคมในยุคนั้นมักยกเป็นข้ออ้างเสมอว่าระบบกฎหมายของประเทศไทยเป็นระบบกฎหมายที่ทารุณโหดร้าย และไม่เป็นธรรม เพราะมีการใช้วิธีทรมานร่างกาย เช่น บีบขมับ ตอกเล็บ เพื่อบังคับให้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพ หรือให้ดำน้ำ ลุยไฟ เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ซึ่งหากผู้นั้นทนได้ก็จะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จริง แต่หากทนไม่ได้ก็จะถือว่าเป็นผู้กระทำความผิดและจะต้องถูกพิพากษาลงโทษต่อไป อันมีส่วนคล้ายคลึงกันกับระบบไต่สวนแบบโบราณของประเทศทางตะวันตก เพียงแต่ระบบไต่สวนของประเทศทางตะวันตกได้มีการพัฒนาไปในทางที่คุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา โดยมีการวางหลักว่าผู้ถูกกล่าวหาพึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่าผู้นั้นกระทำความผิดจริง แต่ของประเทศไทยในสมัยนั้นกลับถือหลักว่า ผู้ถูกกล่าวหาจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้กระทำผิดจนกว่าจะพิสูจน์ตนเองได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังที่กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงกล่าวว่า “ในครั้งนั้นผู้ต้องหาเป็นความอาญาแล้วได้ความเดือดร้อนอย่างที่สุดเพราะในขั้นตอนถูกจับขังก่อนเสมอ กว่าจะมีการพิจารณาก็นานมากกว่าทุกวันนี้ และในเวลาพิจารณานั้นถือกันว่าใครต้องหาแล้วต้องเป็นผู้ร้ายอยู่แล้ว ตบตีเฆี่ยนจะเอาหลักฐานให้ได้จากตัวคนที่ต้องหานั้นเอง ถ้าคนนั้น ๆ นำพยานมาสืบความบริสุทธิ์ของตนได้ก็รอดไป คือผู้ต้องหาเป็นผู้สืบ ตระลาการครั้งนั้นไม่ได้

ลดหย่อนการข่มเขี้ยวให้ราษฎรบ้างเลย เห็นจะเป็นเพราะเวลานั้นตระลาการอยู่ในอำนาจเจ้าพักพันเมือง เจ้าบ้านพันเมืองเคี่ยวเข็ญผู้พิพากษาตระลาการต่อลงไป จนเอาผู้ร้ายให้ได้เพื่อเอาหน้าต่อนายต่อขึ้นไป ผู้พิพากษาตระลาการจึงกลายเป็นโจทก์เองชำระความแก่ตัวจำเลย" ระบบกฎหมายดังกล่าว ทำให้ประเทศทางตะวันตกยกเป็นข้ออ้างไม่ยอมให้บุคคลในสังกัดประเทศของตนขึ้นศาลไทย หรือที่เรียกว่าเกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต จนต้องมีการปฏิรูประบบศาลตามแนวทางของประเทศทางตะวันตกขนานใหญ่ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5

ในยุคต่อมา เริ่มมีการยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้น โดยนำแบบอย่างมาจากระบบกฎหมายแบบ Civil Law และได้ตรวจแก้เสร็จในปี พ.ศ. 2462 โดยเริ่มมีบทบัญญัติในการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมหลายประการ อาทิเช่น การจับ ขัง จำคุก หรือค้นในที่รโหฐานหาตัวคนหรือสิ่งของ ต้องมีหมายอาญาสำหรับการนั้น สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไป เมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ว่าบุคคลไม่พึงได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำผิดที่ถูกกล่าวหาอันเดียวกันนั้นซ้ำถึงสองครั้ง หรือพนักงานสอบสวนต้องแจ้งข้อหาให้ผู้ต้องหาได้ทราบ และต้องบอกให้ผู้ต้องหาได้ทราบก่อนว่าถ้อยคำที่ผู้ต้องหากล่าวนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยันเขาในการพิจารณาได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดจำคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้ หรือข้อห้ามไม่ให้พนักงานสอบสวนทำหรือจัดให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวง ขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหา เพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหานั้น มีการกำหนดระยะเวลาควบคุมตัวผู้ต้องหาที่แน่นอน โดยมีศาลเป็นผู้ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมตัวนั้น อันเป็นการป้องกันมิให้เจ้าพนักงานหน่วงเหนี่ยวเวลาในการควบคุมตัวผู้ต้องหาโดยอำเภอใจ หากแต่จะต้องมีการดำเนินการทางคดีตามกำหนดเวลาและมีเหตุผลซึ่งจะต้องอธิบายได้ เป็นต้น หลังจากนั้น เมื่อมาถึงยุคก่อนมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ภายหลังจากมีการบังคับใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว 50 ปี ได้เริ่มมีความเคลื่อนไหวสำคัญที่แม้จะไม่ได้ส่งผลเปลี่ยนแปลงต่อระบบการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยในทันที แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสัญญาณของการวางพื้นฐานการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม โดยมีความเห็นว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากระบบที่วางไว้ยังขาดความสมบูรณ์และมีปัญหาในเชิงโครงสร้างเป็นสำคัญ การแก้ไขกฎหมายเพียงถ้อยคำและรายละเอียดของบางมาตราที่มีการดำเนินการมาแล้วหลายครั้ง ไม่ทำให้เกิดการพัฒนาระบบอย่างแท้จริงได้ คณะกรรมการจึงได้จัดทำร่างแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นในต้นปี พ.ศ. 2533 โดยวางหลักเกณฑ์สำคัญหลายประการ[3] เช่น เปลี่ยนจากการให้อำนาจตำรวจและพนักงานฝ่ายปกครองในการออกหมายจับและหมายค้นไปเป็นให้ศาลเป็นผู้ดำเนินการ หรือการจำกัดเหตุในการจับโดยไม่มีหมายตามมาตรา 78 ให้แคบลง โดยให้เหลือเฉพาะกรณีที่มีความเร่งด่วนและจำเป็น อีกทั้งให้ยกเลิกอำนาจของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ที่เดิมสามารถจับกุมบุคคลได้โดยไม่ต้องมีหมาย และลดระยะเวลาการควบคุมตัวจากเดิมที่กฎหมาย

---

[3]กิตติพงษ์ กิตยารักษ์,"**การแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก้าวสำคัญของการพัฒนาระบบการยุติธรรมทางอาญาของไทย.",**วารสารกฎหมาย,ปีที่ 13, ฉบับที่ 3. หน้า 37 - 48.

กำหนดไว้ 48 ชั่วโมง ตามแต่กรณีไปเป็น 24 ชั่วโมง ตามลำดับ ซึ่งต่อมาแนวทางดังกล่าวได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

1.3 การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมระดับสากล

1.3.1 มหากฎบัตรแมคนาคาต้า

เมื่อพิจารณามหากฎบัตรแมคนาคาต้า (Magna Carta) พบว่า ได้มีบทบัญญัติในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลไว้เป็นการทั่วไป โดยกำหนดว่า “บุคคลจะไม่ถูกจับกุมคุมขัง บังคับให้ออกจากที่ดินของตนและจะต้องไม่ถูกถือว่าเป็นพวกนอกกฎหมาย เนรเทศ หรือกระทำโดยวิธีอื่นใด เว้นแต่จะได้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลที่ชอบด้วยกฎหมาย และกฎหมายของประเทศ”[4] นอกจากนี้ ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการฟ้องคดีระหว่างเอกชนด้วยกันว่าจะต้องไม่กระทำในศาลของกษัตริย์ แต่ให้กระทำในศาลธรรมดา และกำหนดคุณสมบัติของผู้พิพากษา ตำรวจ ข้าราชการ ตำแหน่งเจ้าเมืองและข้าราชการว่าจะต้องแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งมีความรู้ทางกฎหมายเพื่อให้สามารถอำนวยความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง อันแสดงให้เห็นถึงหลักเกณฑ์มาตรฐานที่เริ่มนำมาใช้บังคับให้เกิดความเป็นธรรม อีกทั้งยังมีความตอนหนึ่งกล่าวว่า “การออกหมายจับกุมบุคคลโดยปราศจากพยานหลักฐานโดยชอบในการยืนยันความผิดของบุคคลนั้นจะกระทำมิได้ และจะต้องไม่มีบุคคลใดถูกจำคุกหรือลงโทษใด ๆ เว้นแต่จะเป็นไปโดยคำพิพากษาที่ชอบด้วยกฎหมาย และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายนั้น” อันถือได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่เริ่มคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมอย่างชัดแจ้ง

1.3.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ ค.ศ. 1689

พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิ ค.ศ. 1689 (English Bill of Rights) หรือที่มีชื่อเต็มว่า พระราชบัญญัติประกาศสิทธิและเสรีภาพของพสกนิกรและการสืบราชสันตติวงศ์ (An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown) เป็นพระราชบัญญัติที่รัฐสภาแห่งอังกฤษประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1689 ซึ่งถือกันว่าเป็นกฎหมายหนึ่งที่เป็นรากฐานของกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศอังกฤษที่นอกเหนือไปจากมหากฎบัตร โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการรับรองสิทธิพื้นฐานของประชาชนและจำกัดอำนาจของกษัตริย์ รวมถึงการกำหนดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมหลายประการ อาทิเช่น พระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจงดใช้กฎหมายหรือใช้กฎหมายโดยมิได้รับความยินยอมจากรัฐสภาไม่ได้ ประชาชนมีสิทธิที่จะร้องทุกข์ต่อพระมหากษัตริย์ได้ และหากมีการจำกัดเสรีภาพและการดำเนินคดีฐานร้องทุกข์ถือเป็นการกระทำที่มิชอบด้วยกฎหมาย การเรียกร้องประกันตัวจำเลยมากเกินไปหรือการกำหนดค่าปรับมากเกินไปหรือการลงโทษอย่างทารุณโหดร้าย และผิดธรรมชาติย่อมเป็นสิ่งที่ไม่พึงกระทำ การปรับและริบทรัพย์ของบุคคลก่อนมีคำพิพากษาเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นโมฆะ เป็นต้น

---

[4]วิษณุ เครืองาม, **“กฎหมายรัฐธรรมนูญ”**,(กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ,2530),หน้า 110 - 126.

1.3.3 รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1787

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาอาจถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดในโลกและเป็นต้นแบบในการยกร่างรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ โดยมีแนวคิดมาจากโธมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) โดยหากพิจารณาโครงสร้างของรัฐธรรมนูญจะประกอบด้วย 7 มาตรา และในส่วนของการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม พบว่าได้มีการรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาจำเลย และผู้ต้องโทษไว้ว่า ห้ามมิให้รัฐสภางดใช้หมายของศาลที่สั่งให้เจ้าพนักงานส่งตัวผู้ถูกคุมขังไปศาลพิจารณาว่าการกักขังนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ ทั้งนี้ มาจากหลักที่ว่าบุคคลถูกจำคุกไม่ได้ เว้นเสียแต่ได้มีคำพิพากษาของศาล หากมีการกักขังที่ไม่ชอบศาลจะออกหมายปล่อยตัวให้บุคคลนั้นเป็นอิสระโดยทันที ซึ่งหมายปล่อยตัวดังกล่าวเรียกว่า หมายเฮเปสคอรปัส (Writ of Habeas Corpus) อีกทั้งยังได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลเกี่ยวกับการออกกฎหมายไว้ว่า การออกกฎหมายลงโทษผู้กระทำความผิดโดยมิได้มีการพิจารณาคดีในศาล (Bill of Attainder) หรือออกกฎหมายที่มีผลย้อนหลัง (ex post facto law) จะกระทำมิได้ และการพิจารณาคดีทุกเรื่องให้กระทำโดยคณะลูกขุน (jury) เว้นแต่กรณีที่รัฐสภาลงมติกล่าวโทษ และต้องพิจารณาคดีในมลรัฐที่ได้กระทำความผิดนั้น หากมิได้กระทำผิดในมลรัฐใดก็ให้พิจารณา ณ สถานที่ที่กระทำความผิดนั้น หรือตามที่รัฐสภาจะได้กำหนดโดยกฎหมายห้ามมิให้ลงโทษผู้ใดฐานกบฏ เว้นเสียแต่ในคำให้การของพยานสองคนจะแสดงออกมาให้เห็นเด่นชัดเช่นนั้น หรือจำเลยสารภาพในศาลโดยเปิดเผย พลเมืองของแต่ละมลรัฐจะได้รับเอกสิทธิและความคุ้มกันในมลรัฐอื่น ๆ ด้วย และห้ามมิให้ศาลกล่าวโทษที่ทารุณและผิดธรรมดาต่อผู้กระทำความผิด

นอกจากนี้ หากพิจารณาบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่เป็นการแก้ไขเพิ่มเติม จำนวน 26 มาตรา พบว่า มีการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่น่าสนใจ ดังปรากฏในมาตราต่อไปนี้

(1) มาตรา 5 “บุคคลใดจะถูกพิจารณาในคดีที่มีโทษประหารชีวิตหรือคดีอาญาอันไม่ปรารถนาอื่นใดไม่ได้ นอกจากคณะลูกขุนใหญ่จะได้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษร หรือชี้ขาดเป็นลายลักษณ์อักษรให้พิจารณาคดีนั้นแล้ว ทั้งนี้ ยกเว้นคดีที่เกิดขึ้นในกองทัพบก กองทัพเรือ หรือในกำลังพลอาสาสมัครที่เข้าประจำการในยามที่มีสงคราม หรือมีความไม่สงบเกิดขึ้น และบุคคลจะถูกพิพากษาหรือลงโทษในความผิดอันเดียวกันซ้ำอีกไม่ได้ หรือจะถูกบังคับให้ให้การเป็นภัยแก่ตนเองในคดีอาญาใด ๆ ไม่ได้ หรือจะถูกจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน โดยไม่ต้องกระบวนการความแห่งกฎหมายไม่ได้ และทรัพย์สินของบุคคลใดจะนำไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์โดยไม่มีค่าทดแทนอันชอบธรรมไม่ได้” [5]

(2) มาตรา 6 “ในการดำเนินคดีอาญาทั้งปวงให้จำเลยทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่ไม่มีอคติของมลรัฐและเขตที่ความผิดทางอาญานั้นได้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเขตที่กฎหมายกำหนดไว้แน่นอนล่วงหน้าแล้ว และจะได้รับแจ้งให้ทราบถึง

[5]See in details [Online].Available URL: http://www.thailaws.com/law/thaiacts/e_constitution012.pdf.(Accessed,May 26,2014)

ลักษณะและเหตุที่กล่าวหาที่จะมีการสืบพยานโจทก์ต่อหน้า ที่จะมีวิธีการบังคับพยานฝ่ายที่ตนมาเบิกความและที่จะให้มีทนายว่าความต่างคดีให้"[6]

(3) มาตรา 8 "จะกำหนดค่าประกันเกินควร หรือปรับเกินควรไม่ได้ และการลงโทษที่ร้ายแรงทารุณ หรือผิดปกติวิสัยจะกระทำมิได้"[7]

1.3.4 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ถือเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานที่ประเทศสมาชิกสหประชาชาติได้ร่วมกันจัดทำขึ้น เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) เพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็น 1 ใน 48 ประเทศแรกที่ลงคะแนนเสียงร่วมรับรองปฏิญญาฉบับนี้ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ (สมัยสามัญ) สมัยที่ 3 ซึ่งจัดขึ้น ณ กรุงปารีส สาธารณรัฐฝรั่งเศส โดยหากพิจารณาหลักเกณฑ์ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ทั้ง 30 ข้อ พบว่ามีหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมอยู่หลายประการ ดังนี้

(1) มนุษย์ทั้งปวงเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในศักดิ์ศรีและสิทธิมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยจิตวิญญาณแห่งภราดรภาพ (ข้อ 1)

(2) ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ในปฏิญญานี้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิดใด อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น พื้นเพทางชาติหรือสังคม ทรัพย์สิน การเกิดหรือสถานะอื่น นอกเหนือจากนี้ จะไม่มีการแบ่งแยกใดบนพื้นฐานของสถานะทางการเมือง ทางกฎหมาย หรือทางการระหว่างประเทศของประเทศ หรือดินแดนที่บุคคลสังกัด ไม่ว่าดินแดนนี้จะเป็นเอกราช อยู่ในความพิทักษ์ มิได้ปกครองตนเอง หรืออยู่ภายใต้การจำกัดอธิปไตยอื่นใด (ข้อ 2)

(3) ทุกคนมีสิทธิในการมีชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล (ข้อ 3)

(4) บุคคลใดจะถูกกระทำการทรมาน หรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรีไม่ได้ (ข้อ 5)

(5) ทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญานี้ และจากการยุยงให้มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าว (ข้อ 7)

(6) ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาอันมีประสิทธิผลจากศาลที่มีอำนาจแห่งรัฐต่อการกระทำอันล่วงละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย (ข้อ 8)

---

[6] Loc.cit.

[7] Ibit.,16.

(7) บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง หรือเนรเทศตามอำเภอใจไม่ได้ (ข้อ 9)

(8) ทุกคนย่อมมีสิทธิในความเสมอภาคอย่างเต็มที่ในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม และเปิดเผยจากศาลที่อิสระและไม่ลำเอียงในการพิจารณากำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและข้อกล่าวหาอาญาใดต่อตน (ข้อ 10)

(9) ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีที่เปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งปวงสำหรับการต่อสู้คดี (ข้อ 11 (1))

(10) บุคคลใดจะถูกตัดสินว่ามีความผิดทางอาญาใด อันเนื่องจากการกระทำหรือละเว้นใด อันมิได้ถือว่าเป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายแห่งชาติหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในขณะที่ได้กระทำการนั้นไม่ได้ และจะกำหนดโทษที่หนักกว่าที่บังคับใช้ในขณะที่ได้กระทำความผิดทางอาญานั้นไม่ได้ (ข้อ 12)

1.3.5 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) (ICCPR) ถือเป็นสนธิสัญญาพหุภาคี ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้ให้การรับรอง เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2509 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2519 โดยสนธิสัญญานี้ให้คำมั่นสัญญาว่ารัฐภาคีจะเคารพสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของบุคคลทุกคน โดยประเทศไทยเข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญานี้ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2539 และมีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2540 โดยกติกาดังกล่าวจะมีการบัญญัติหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองไว้ รวม 53 ข้อ โดยแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งเกี่ยวกับหลักการทั่วไปและพันธกรณีแห่งรัฐภาคี (ข้อ 1 - ข้อ 5) ส่วนที่สองเกี่ยวกับการรับรองสิทธิต่าง ๆ (ข้อ 6 - ข้อ 27) และส่วนที่สามเกี่ยวกับการดำเนินการเพื่อบังคับการตามสิทธิที่รับรอง (ข้อ 28 - ข้อ 53) ทั้งนี้ หากพิจารณามาตรการที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมในกติกาดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในภาค 3 ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) สิทธิในชีวิต กล่าวคือ มีการรับรองสิทธิในชีวิตของบุคคลว่าไม่มีบุคคลใดจะสามารถล่วงละเมิดชีวิตของใครได้ (ข้อ 6 วรรคหนึ่ง) โดยมีการบัญญัติในเรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังนี้ (1) การใช้โทษประหารชีวิต กล่าวคือ ในประเทศที่ยังไม่ได้ยกเลิกโทษประหารชีวิต การลงโทษประหารชีวิตจะทำได้เฉพาะคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะกระทำผิด แต่ต้องไม่ขัดต่อบทบัญญัติในกติกา ฯ ฉบับนี้ และต่ออนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide) นอกจากนี้โทษประหารชีวิตจะใช้ก็ต่อเมื่อมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดของศาลที่มีอำนาจ (ข้อ 6 วรรคสอง) (2) การขอลดหย่อนโทษประหารชีวิต กล่าวคือ กติกา ฯ กำหนดให้สิทธิผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตที่จะขออภัยโทษ ลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา หรือการนิรโทษกรรม (ข้อ 6 วรรคสี่) (3) ข้อจำกัดการใช้โทษ

ประหารชีวิต กล่าวคือ กติกา ฯ กำหนดห้ามมิให้มีการประหารชีวิตในความผิดที่กระทำโดยบุคคลผู้มีอายุต่ำกว่า 18 ปี และจะบังคับโทษประหารชีวิตต่อหญิงมีครรภ์ไม่ได้ (ข้อ 6 วรรคห้า และวรรคหก)

2) สิทธิในความบริบูรณ์ของร่างกาย กล่าวคือ กติกา ฯ รับรองสิทธิในความบริบูรณ์ของร่างกายว่าห้ามมิกระทำการทรมาน หรือมีการลงโทษในลักษณะโหดร้าย ผิดมนุษยธรรม หรือต่ำช้ามิได้ เพราะเป็นการขัดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (ข้อ 7)

3) หลักประกันในการดำเนินคดีอาญา กล่าวคือ กติกา ฯ ข้อ 14 วรรคสาม ได้บัญญัติให้หลักประกันขั้นต่ำแก่บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดในการพิจารณาคดีในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น (1) สิทธิที่จะทราบข้อหา กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมีสิทธิที่จะได้รับแจ้งสภาพและข้อหาแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาโดยพลัน และโดยละเอียดในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้ (2) สิทธิในการต่อสู้คดี กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมีสิทธิจะต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเสมอภาค มีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดี และสามารถติดต่อกับทนายความได้ตามประสงค์ (3) สิทธิในการได้รับการดำเนินคดีอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมีสิทธิได้รับการพิจารณาโดยปราศจากความล่าช้าอย่างไม่เป็นธรรม (4) สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความ กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าหาว่ากระทำผิดมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านทนาย และหากไม่สามารถจัดหาทนายได้ รัฐต้องจัดหาให้โดยไม่คิดมูลค่า (5) สิทธิที่ได้รับความช่วยเหลือด้านล่าม กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านล่ามโดยไม่คิดมูลค่า หากไม่อาจเข้าใจหรือพูดภาษาที่ใช้ในศาลได้ (6) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและซักถามพยาน กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมีสิทธิได้รับการพิจารณาต่อหน้า รวมทั้งการซักถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน นอกจากนั้นตนก็มีสิทธินำพยานฝ่ายตนเพื่อซักถามในศาลได้ (7) สิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ กล่าวคือ ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้และไม่ถูกบังคับให้การที่เป็นปรปักษ์ต่อตนเอง

2. การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

หากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พบว่ามีหลักเกณฑ์ที่มิได้แตกต่างไปจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ คือ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) กระบวนการอันชอบด้วยกฎหมาย (due process of law) ความโปร่งใส (Transparency) การตรวจสอบได้ (Accountability) และความถูกต้องชอบธรรม (Integrity)[8] โดยแต่เดิมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จะมิได้จัดหมวดหมู่เรื่องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้โดยเฉพาะแต่

[8]See in details [Online].Available URL: http://www.senate.go.th/committee2551/committee/files/committee12/justice50.pdf.(Accessed, May 26,2014)

กระจัดกระจายอยู่ในมาตราต่าง ๆ อาทิเช่น มาตรา 32 มาตรา 33 มาตรา 237 - มาตรา 247 ดังนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงได้นำมาจัดหมวดหมู่เสียใหม่ โดยบัญญัติในส่วนที่ 4 ว่าด้วยสิทธิในกระบวนการยุติธรรม มาตรา 39 และมาตรา 40 และมีการปรับปรุงบทบัญญัติบางประการให้ไปบัญญัติรายละเอียดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพราะเห็นว่า การยังคงบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญจะทำให้การปรับปรุงเพื่อเพิ่มสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมจะทำได้ยาก แต่ได้บัญญัติสาระสำคัญของสิทธิพื้นฐานที่ประชาชนจะได้รับในกระบวนการยุติธรรมให้ครบถ้วน รวมถึงการเพิ่มหลักการเกี่ยวกับการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (access to justice) ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้สะดวก รวดเร็ว ทั่วถึง และเป็นธรรม เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ จะมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ และจะต้องมีการตรากฎหมายเพื่อกำหนดรายละเอียดในแต่ละเรื่องตามขอบเขตที่กำหนดไว้ ซึ่งจะสามารถทำการปรับปรุงเรื่องการคุ้มครองประชาชนให้มีความเหมาะสมได้เมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความยุติธรรมในกระบวนพิจารณาคดีอาญา และเพื่อให้คู่ความในคดีแพ่งมีสิทธิได้รับความเสมอภาคในการต่อสู้คดีมากขึ้น โดยสามารถพิจารณาสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ดังนี้

2.1. หลักสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะเริ่มดำเนินขึ้นทันที ซึ่งแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก่อนมีคำพิพากษาของศาลนั้น ย่อมหลีกไม่พ้นที่จะกระทบหรือละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล โดยเฉพาะต่อผู้ถูกกล่าวหา อาทิเช่น การจับ การค้น การคุมขัง การควบคุมตัว เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้การใช้อำนาจรัฐเป็นไปด้วยความรอบคอบ และคำนึงถึงหลักเกณฑ์ทางสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ จึงมีแนวคิดในการสร้างหลักประกันเบื้องต้นขึ้น ที่เรียกว่า การกำหนดข้อสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลถึงที่สุดว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิด โดยหลักเกณฑ์ดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่สำคัญในการสร้างหลักประกันให้เกิดขึ้นแก่ผู้ถูกกล่าวหา อันมาจากการตั้งสมมติฐานว่ามนุษย์ทุกคนไม่ใช่อาชญากรโดยกำเนิด การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะทำการจับกุม และลงโทษบุคคลใด เพราะการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง การดำเนินการเช่นนั้นจะต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดแจ้งว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด และบัญญัติโทษไว้ ดังปรากฏตามหลักสุภาษิตกฎหมายที่ว่า “ไม่มีโทษ ถ้าไม่มีกฎหมายกำหนด” (Nulla poena sine lege) ซึ่งหากพิจารณาตามระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษอาจถือได้ว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และถือเป็นมูลฐานของสิทธิเสรีภาพและหลักนิติธรรม ส่วนตามหลักกฎหมายของสหรัฐอเมริกาเห็นว่า หลักประกันสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะประกอบด้วยหลักเกณฑ์อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็น

ผู้บริสุทธิ์ (Right to presumption of innocence) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยชอบธรรม (Right to a fair trial) และสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางคดี (Right to assistance of counsel)[9] สำหรับประเทศไทยนั้น หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้มีการรับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” อันสอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย” ด้วยเหตุนี้ การดำเนินกระบวนพิจารณาคดีในทางอาญา โจทก์จึงมีภาระการพิสูจน์ที่จะต้องนำสืบพยานหลักฐานให้รับฟังได้แน่ชัดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด เมื่อโจทก์นำสืบได้เช่นนั้นแล้ว หากศาลเห็นว่าการนำสืบของโจทก์ฟังไม่ได้ชัดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด ศาลก็พิพากษายกฟ้องได้เลยโดยไม่ต้องวินิจฉัยพยานของโจทก์ แต่ถ้ารับฟังได้ จำเลยจึงนำพยานเข้าสืบหักล้างพยานโจทก์ ซึ่งจำเลยไม่ต้องนำสืบถึงระดับว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือพยานโจทก์รับฟังไม่ได้เสียทีเดียว จำเลยเพียงนำสืบให้ศาลเห็นว่าพยานโจทก์มีข้อสงสัยตามสมควร (Reasonable doubt) หากหักล้างได้ศาลก็จะพิพากษายกฟ้องโจทก์ หากหักล้างไม่ได้ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษจำเลย[10]

2.2 การปฏิบัติต่อจำเลยก่อนมีคำพิพากษา

หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้รับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคท้าย ซึ่งบัญญัติว่า “ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” กล่าวคือ ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุด ซึ่งคำว่า “ถึงที่สุด” ในที่นี้หมายถึง คดีที่ศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในคดีนั้นไปแล้ว แต่คู่ความมิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์หรือฎีกาคำพิพากษาของศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์ จนล่วงพ้นกำหนดระยะเวลาอุทธรณ์หรือฎีกาแล้ว ผลแห่งคดีที่ถึงที่สุดย่อมต้องเป็นไปตามคำพิพากษาของศาลชั้นต้นในกรณีที่มิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์หรือเป็นไปตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ในกรณีที่มิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์ รวมทั้งในกรณีที่มีการใช้สิทธิอุทธรณ์และได้มีคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์แล้วโดยกฎหมายบัญญัติให้คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด ผลแห่งคดีที่ถึงที่สุดย่อมต้องเป็นไปตามคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ และในกรณีที่ใช้สิทธิฎีกาและศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาในประเด็นแห่งคดีนั้น คดีย่อมถึงที่สุดไปตามที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัย ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำผิดไม่ได้ เช่น การนำไปคุมขังเกินกว่าความจำเป็น การใส่กุญแจมือ การตีตรวน การใช้โซ่ล่าม เป็นต้น เนื่องด้วยย่อมต้องถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ และมีสถานะเฉกเช่นประชาชนทั่วไป ที่มีสิทธิและเสรีภาพในด้านต่าง ๆ ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ เช่น เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เป็นต้น

---

[9] ชาติ ชัยเดชสุริยะ, **“มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน”**,(กรุงเทพมหานคร:เดือนตุลาคม ,2549),หน้า 61 - 63.

[10] See in details [Online].Available URL: http://elearning2.utcc.ac.th/officialtcu/econtent/lw427/108/con7.pdf.(Accessed,may 26,2014)

2.3 สิทธิในการต่อสู้คดี

หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้รับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (1) (2) (5) และ (6) โดยมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการต่อสู้คดีในทั้งชั้นพนักงานสอบสวน อัยการ และศาล ดังนี้ (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง (2) สิทธิได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน (3) สิทธิในการคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ (4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ และ (5) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม แต่ย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

2.4 สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

การพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผยเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนถึงความโปร่งใสของศาลในการดำเนินกระบวนพิจารณาต่าง ๆ อันเป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดย “หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย” นั้น หมายความว่า การพิจารณา และสืบพยานในศาล ประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าฟังได้ แม้ว่าห้องพิจารณาจะเล็กและจำนวนผู้ที่เข้าไปฟังได้มีจำนวนจำกัดก็ตาม แต่ถ้าห้องพิจารณาคับแคบมากจนผู้ฟังไม่อาจจะร่วมในการพิจารณาคดีได้ ดังนี้ ต้องถือว่าการพิจารณาคดีนั้นขัดต่อหลักเปิดเผย ซึ่งหากพิจารณาในทวีปยุโรป นั้น พบว่า การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรีก ซึ่งมักจะดำเนินกระบวนพิจารณาคดีเปิดเผยแก่สาธารณชนทั่วไปในโรงมหรสพ อาทิเช่น การพิจารณาคดีโสกราตีส ในปี 399 ก่อนคริสตกาล ก็กระทำต่อหน้าประชาชนชาวเมืองเอเธนส์คล้ายกับการแสดง หรือในสมัยอาณาจักรโรมันการแก้ข้อกล่าวหาก็กระทำกันกลางแจ้งในสนามกีฬาโดยมีผู้เข้าชมจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม แม้การพิจารณาคดีโดยเปิดเผยดูจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายโรมัน แต่ก็มีข้อมูลและหลักฐานยอมรับกันว่าได้ส่งอิทธิพลต่อหลักการหรือแนวคิดของประเทศอังกฤษ โดยในประเทศอังกฤษมีการพิจารณาคดีอาญาโดยใช้ระบบลูกขุน (Jury) และการพิจารณาคดีจะต้องกระทำโดยเปิดเผย แต่ในการเปิดเผยนี้ก็มีปัญหาเรื่องการรายงานข่างทางหนังสือพิมพ์โทรทัศน์ หรือวิทยุ ซึ่งเรื่องนี้มีหลักว่า สื่อมวลชนสามารถที่จะนำเสนอข่าวการดำเนินกระบวนพิจารณาได้ในข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับสาระสำคัญของคดี เช่น ชื่อ ที่อยู่ อายุของคู่ความหรือพยาน ชื่อศาล ชื่อของผู้พิพากษาที่พิจารณา ที่ปรึกษากฎหมาย คำฟ้อง หรือคำขอให้มีการปล่อยชั่วคราวหรือขอความช่วยเหลือทนายความของรัฐ เป็นต้น ซึ่งการรายงานข่าวโดยละเอียดจะกระทำได้เฉพาะกรณีศาลยกเว้นข้อห้ามตามกฎหมาย หรือหลังจากจำเลยทั้งหมดได้รับการสั่งไม่ฟ้องโดยศาลสอบสวนแล้ว หรือในกรณีที่ไม่มีการดำเนินคดีในศาลต่อไปหลังจากมีการจบกระบวนพิจารณาซึ่งต้องมีคำฟ้อง (Trial on indictment)[11]

---

[11]ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. **“สิทธิผู้ต้องหา จำเลย และ ผู้ต้องโทษในคดีอาญา”**,(รายงานการวิจัย,2540), หน้า 57.

ส่วนในสหรัฐอเมริกา ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 6 (The sixth amendment) บัญญัติว่า “ในการดำเนินคดีอาญาทั้งปวง จำเลยพึงมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วและเปิดเผย โดยคณะลูกขุนที่เป็นกลางของรัฐและท้องถิ่นที่ความผิดนั้นเกิดขึ้น กับจะต้องได้รับแจ้งถึงเหตุผลและลักษณะของข้อกล่าวหาที่ฟ้องตนนั้น กับพึงมีสิทธิเผชิญหน้ากับพยานที่ให้การในทางยืนยันความผิดของตน” ในขณะที่สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลเยอรมันมาตรา 169 ว่า “การพิจารณาคดีรวมตลอดถึงการอ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งต้องกระทำโดยเปิดเผย การบันทึกเสียงและการถ่ายทอดทางโทรทัศน์หรือวิทยุ ตลอดจนการถ่ายทอดเสียงและการถ่ายภาพที่เป็นการกระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงอวดแก่ประชาชนหรือเพื่อเปิดเผยเนื้อหาของการพิจารณานั้น จะกระทำมิได้” หรือในสาธารณรัฐฝรั่งเศสก็ห้ามมิให้มีการถ่ายทอดการพิจารณาคดีดังกล่าวเช่นเดียวกัน แต่อาจกระทำได้ในลักษณะที่เป็นการถ่ายภาพการพิจารณาคดีเก็บไว้ในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หากพิจารณาวัตถุประสงค์ในการกำหนดให้มีการพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผยนั้น ก็เพื่อเป็นการให้หลักประกันแก่จำเลยในคดีอาญาว่าจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างถูกต้องและเป็นธรรม ไม่ว่าผลของคำพิพากษาจะตัดสินว่าจำเลยกระทำผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ก็ตาม และเป็นการแสดงออกต่อสาธารณชนถึงความชอบธรรม และกระบวนการที่โปร่งใส รวมทั้งทำให้ประชาชนต่างมีส่วนร่วมรู้เห็นการดำเนินกระบวนการยุติธรรม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงแก้ไขในอนาคต[12]

สำหรับประเทศไทยนั้น หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้รับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (2) โดยบัญญัติว่า “สิทธิพื้นฐานในการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย” ซึ่งก็มีแนวคิดคล้ายคลึงกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการพิจารณาคดีอาญาจะต้องกระทำโดยเปิดเผยซึ่งเป็นหลักทั่วไปแล้ว บางกรณีก็อาจมีข้อยกเว้น หากเป็นการพิจารณาคดีลับ ซึ่งการพิจารณาคดีอาญาโดยลับนั้นมีขึ้นเพื่ออุดช่องว่างของกฎหมายบางประการ และมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ดังนี้[13]

(1) เพื่อคุ้มครองสิทธิในชื่อเสียงของผู้เสียหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดทางเพศ หากมีการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยก็ย่อมทำให้ผู้เสียหายเกิดความอับอายจากการถูกกระทำการดังกล่าวจนไม่สามารถอยู่ร่วมในสังคมได้ รวมถึงอาจเป็นการซ้ำเติมผู้เสียหายมากกว่าที่จะให้ความเป็นธรรมหรือเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้น ดังนั้น เมื่อมีการพิจารณาคดีโดยลับก็ย่อมทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับความอับอายจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งยังสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้ตามปกติ

(2) เพื่อคุ้มครองสิทธิในชื่อเสียงของจำเลย โดยการพิจารณาคดีลับย่อมทำให้บุคคลที่ไม่ได้เข้าร่วมในการพิจารณาคดีไม่อาจทราบถึงข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างโจทก์กับจำเลย ดังนั้นชื่อเสียงของจำเลยที่อาจลดลงเนื่องจากการพิจารณาคดีจึงไม่ถูกกระทบกระเทือนประกอบกับ หลักเกณฑ์พื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะพิพากษาว่ามีความผิด ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาคดี

---

[12]ชาติ ชัยเดชสุริยะ,เรื่องเดิม,หน้า 104 - 105.

[13]ปรีญาภรณ์ อุบลสวัสดิ์ , **“การพิจารณาคดีอาญาโดยลับ”**,(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2549), หน้า 91 - 92.

ด้วยความระมัดระวัง จึงเป็นสิ่งจำเป็น หากท้ายที่สุดศาลพิพากษาว่าจำเลยไม่มีความผิด จำเลยก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ตามปกติสุข

(3) เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน จุดประสงค์ข้อนี้ถือว่าสำคัญที่สุดในการพิจารณาคดีอาญาโดยลับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากการพิจารณาคดีนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ

ซึ่งการพิจารณาคดีโดยลับได้รับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 177 ว่า “ศาลจะสั่งให้พิจารณาเป็นการลับก็ได้ เมื่อศาลเห็นสมควร หรือโดยคำร้องขอของคู่ความฝ่ายใด แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันความลับอันเกี่ยวกับความปลอดภัยของประเทศมิให้ล่วงรู้ถึงประชาชน” ทั้งนี้ การพิจารณาคดีลับ อาจกระทำเป็นบางส่วนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการพิจารณาลับทั้งคดี และถึงแม้จะเป็นการพิจารณาคดีลับ กฎหมายก็ยังบัญญัติตัวบุคคลที่สามารถอยู่ในห้องพิจารณาได้ คือ โจทก์ จำเลย ทนายความ ผู้ควบคุมตัวจำเลย พยานและผู้ชำนาญการพิเศษ และล่าม ดังปรากฏตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 178 ด้วยเหตุนี้ การที่ศาลจะสั่งให้มีการพิจารณาคดีอาญาโดยลับได้ ศาลจำต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องและชั่งน้ำหนักการพิจารณาคดีอาญาโดยเปิดเผยและโดยลับ อาทิเช่น สิทธิของโจทก์หรือผู้เสียหาย สิทธิของจำเลย สิทธิของสาธารณชนหรือสื่อมวลชน รวมทั้งสิทธิหรือประโยชน์ของรัฐ เพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจในการสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้มีการพิจารณาคดีอาญาโดยลับด้วย

ส่วนสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม นั้น หมายความว่า ต้องไม่จำกัดเฉพาะในชั้นศาลเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงความถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมในชั้นเจ้าพนักงานสอบสวนด้วย กล่าวคือ ความรวดเร็วในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดี การสอบสวนจะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องมิใช่สอบสวนแล้วทิ้งไว้เป็นเวลานาน และผู้มีหน้าที่สอบสวนจะต้องมีความเป็นกลางในการรวบรวมพยานหลักฐาน มิใช่มีอคติในการรวบรวมพยาน หรือมีความเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิดแล้ว โดยการสอบสวนด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรมนั้น พนักงานสอบสวนจะต้องทำการสอบสวน โดยรวบรวมพยานหลักฐานทั้งฝ่ายผู้ต้องหา และผู้เสียหาย โดยไม่เลือกว่าพยานหลักฐานดังกล่าวสามารถปรักปรำผู้ต้องหาหรือไม่ และเมื่อรวบรวมมาแล้ว จึงมาวิเคราะห์ และชั่งน้ำหนักพยาน เพื่อสรุปข้อเท็จจริงเบื้องต้น ก่อนตัดสินใจว่าจะนำคดีเข้าสู่ชั้นพนักงานอัยการต่อไปหรือไม่

2.5 สิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านทนายความ

หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้รับรองและคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (5) ว่า “ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย... มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ...” และ (7) “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิ... ได้รับการช่วยเหลือทางคดีจากทนายความ...” ประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 (ชั้นสอบสวน) และมาตรา 173 (ชั้นพิจารณา) บัญญัติในทำนองเดียวกันว่า รัฐต้องจัดหาทนายความให้ในกรณีความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความและต้องการทนายความ เพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาสามารถต่อสู้คดีได้

อย่างเต็มที่ ประกอบกับให้ทนายความได้มีเข้ามามีส่วนช่วยในเรื่องต่าง ๆ อาทิเช่น การให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมาย การช่วยรวบรวมพยานหลักฐานและเสนอพยานหลักฐานต่อศาล พนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการ ช่วยแถลงให้ศาลทราบ หรือร้องขอให้ดำเนินการ ช่วยกำหนดวันนัดพิจารณา เป็นต้น ซึ่งหากพิจารณาลงลึกไปในรายละเอียด พบว่า สิทธิการมีทนายความในคดีอาญาได้รับการรับรองตามระบบกฎหมายของประเทศไทยตั้งแต่เริ่มกระบวนพิจารณา ไปจนถึงศาลมีคำพิพากษา ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1) ในชั้นสอบสวน โดยผู้ต้องหามีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากทนายความตั้งแต่ชั้นถูกควบคุมตัว โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (2) บัญญัติให้ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน โดยทนายความสามารถเข้าช่วยเหลือผู้ถูกควบคุมตัวได้ 2 ประการ คือ (1) ทนายความสามารถแจ้งให้ผู้ถูกควบคุมทราบว่าผู้ถูกควบคุมมีสิทธิที่จะไม่พูดและไม่ให้การใด ๆ เลยก็ได้ ซึ่งหลักเรื่องสิทธิที่จะไม่ให้การใดๆ นี้เป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองเป็นสากล การที่ผู้ต้องหาไม่ให้การไม่ถือว่าเป็นการกระทำความผิดอาญา[14] รวมทั้งการที่ผู้ต้องหาให้การเท็จเพื่อให้ตนเองพ้นผิดก็ไม่ถือว่าเป็นความผิดฐานแจ้งความเท็จ นอกจากนี้ การบังคับข่มขู่ผู้ต้องหาให้การก็เป็นการกระทำอันมิชอบ ซึ่งถ้อยคำดังกล่าวก็ไม่อาจรับฟังได้ในชั้นศาล[15] ดังนั้น ทนายความจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการแจ้งสิทธิดังกล่าวให้กับผู้ถูกควบคุมหรือผู้ต้องหาได้รับทราบ และ (2) ในระหว่างการควบคุมตัวโดยตำรวจ อาจมีการกระทำบางอย่าง โดยมิชอบที่กระทบกระเทือนสิทธิผู้ถูกควบคุม ทนายความสามารถเข้าช่วยเหลือผู้ถูกควบคุมได้โดยการดำเนินการเรียกร้องสิทธิต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น ถ้าตำรวจควบคุมตัวผู้ต้องหาเกินกำหนดเวลา[16] ถือว่าเป็นการกระทำอันมิชอบตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 32 วรรคห้า และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 ได้วางหลักให้ผู้มีส่วนได้เสีย เช่น ญาติผู้ต้องหามีสิทธิร้องขอต่อศาลให้มีคำสั่งปล่อยตัวผู้ต้องหาได้ ซึ่งสิทธิดังกล่าวนี้ทนายความมีบทบาทสำคัญในการแจ้งสิทธิและดำเนินการแทนผู้ต้องหา นอกจากนี้ กฎหมายได้บัญญัติรับรองสิทธิการมีทนายความของผู้ถูกควบคุมในชั้นสอบสวน หากเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ดำเนินการจัดหาทนายความให้ผู้ถูกควบคุมหรือผู้ต้องหา อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวไม่กระทบกระเทือนถึงการสอบสวน การไต่สวนมูลฟ้อง การฟ้องคดีและการพิจารณาคดี เพราะการเสียไปของการควบคุมตัวและการสอบปากคำผู้ต้องหาไม่มีความเกี่ยวพันกับวิธีพิจารณาความที่ต่อเนื่องมาโดยชอบ

2) ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถือเป็นขั้นตอนการดำเนินคดีที่สำคัญ เพราะเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมด และตัดสินในเบื้องต้นว่ามีมูลพอที่ศาลจะรับฟ้องหรือไม่ ซึ่งในทางปฏิบัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะจำกัดการไต่สวนมูลฟ้องไว้เฉพาะกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาต่อศาลโดยตรงเท่านั้น หากอัยการฟ้องศาลไม่ว่าจะเป็นคดีใดก็ไม่จำต้องไต่สวนมูลฟ้องก่อน นอกจากนี้ การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยมีลักษณะพิเศษอีก 2 ประการ คือ (1) การไต่สวนมูลฟ้องเป็นเรื่องเฉพาะระหว่าง

---

[14]คำพิพากษาฎีกาที่ 1093/2522.

[15]ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 135.

[16]เรื่องเดียวกัน, มาตรา 87.

ผู้เสียหายหรือโจทก์กับศาลเท่านั้น ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งเป็นจำเลยไม่ต้องมาศาลก็ได้ และ (2) ผู้ที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นจำเลยยังไม่มีฐานะเป็นจำเลยจนกว่าศาลจะมีคำสั่งประทับรับฟ้อง ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นแม้ผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นจำเลยชั้นไต่สวนมูลฟ้องยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย แต่กฎหมายก็อนุญาตให้ตั้งทนายความเข้าแก้ต่างได้ อันเป็นการยอมรับบทบาทความสำคัญของทนายความเพื่อความเสมอภาคในการต่อสู้คดี

3) ในชั้นการพิจารณาคดีของศาล ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงสิทธิการมีทนายความของจำเลยในชั้นศาลแล้ว สามารถแยกพิจารณาได้ 2 ประการ คือ (1) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 ได้แบ่งหลักเกณฑ์ของการรับรองสิทธิการมีทนายความโดยยึดประเภทของคดีเป็นหลัก กล่าวคือ ในคดีที่มีโทษประหารชีวิต และในคดีที่จำเลยอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันถูกฟ้องศาล ศาลต้องถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าจำเลยไม่มีทนายความศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลยทันที สำหรับในคดีที่มีโทษจำคุก ศาลต้องถามจำเลยว่า จำเลยมีทนายความหรือไม่ ถ้าจำเลยไม่มีทนายความ ศาลจะถามว่าจำเลยต้องการทนายความหรือไม่ ถ้าจำเลยไม่มีและต้องการทนายความ ศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลย ส่วนในกรณีที่ผู้ต้องหาที่อายุไม่เกินสิบแปดปีในวันสอบปากคำผู้ต้องหา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ก็ได้บัญญัติให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาเรื่องทนายความเช่นกัน โดยพนักงานสอบสวนต้องถามผู้ต้องหาว่าผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ และถ้าพบว่าผู้ต้องหาที่อายุไม่เกินสิบแปดปีไม่มีทนายความพนักงานสอบสวนต้องจัดหาทนายความให้ทันที และ (2) การละเมิดสิทธิการมีทนายความในชั้นพิจารณา กล่าวคือ เป็นกรณีที่ศาลไม่ตั้งทนายความให้จำเลยทั้ง ๆ ที่กฎหมายบังคับให้ต้องทำโดยการละเมิดสิทธิการมีทนายความมีปรากฏให้เห็นหลายคดี ซึ่งบางคดีศาลฎีกาก็ยกกระบวนพิจารณาและย้อนสำนวนให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนพิจารณาใหม่ ในขณะที่บางคดีศาลฎีกาก็ไม่ยกกระบวนพิจารณาโดยให้เหตุผลว่าไม่มีความจำเป็นต้องกระทำเช่นนั้นหรือเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ทำให้จำเลยเสียเปรียบ เป็นต้น โดยในคดีที่ศาลยกกระบวนพิจารณาและย้อนสำนวนให้ศาลชั้นต้นพิจารณาใหม่นั้น เช่น กรณีที่กฎหมายบังคับให้ศาลถามจำเลยเรื่องทนายความ แต่ศาลไม่ถามและไม่ตั้งทนายความให้จำเลย และพิจารณาคดีโดยที่จำเลยไม่มีทนายความ เช่นนี้ทำให้จำเลยเสียเปรียบ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าต้องเพิกถอนกระบวนพิจารณาที่ไม่ชอบและต้องย้อนสำนวนให้ศาลชั้นต้นตั้งทนายความให้จำเลยและทำการสืบพยานใหม่[17] นอกจากนี้ แม้ว่าศาลได้ถามจำเลยเรื่องทนายความและจำเลยได้ตั้งทนายความไว้แล้ว แต่วันสืบพยานทนายจำเลยไม่มาศาล เช่นนี้ถ้าเป็นคดีที่มีโทษประหารชีวิต และในคดีที่จำเลยอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันถูกฟ้องศาล ศาลต้องตั้งทนายความให้จำเลยทันที ซึ่งในบางคดีศาลฎีกาเห็นว่าไม่มีความจำเป็นต้องเพิกถอนกระบวนการพิจารณา[18] เช่น คดีที่ศาลชั้นต้นไม่ถามจำเลยเรื่องทนายความ แต่ในความเป็นจริงจำเลยมีทนายความมาช่วยเหลือตลอดการพิจารณา เช่นนี้ไม่มีความจำเป็นที่ต้องเพิกถอนกระบวนพิจารณา ซึ่งหากพิจารณาแนวคำพิพากษาฎีกาดังกล่าวของศาลฎีกาไทยค่อนข้างสอดคล้องกับแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาฝรั่งเศสที่วางหลักว่า แม้ศาลชั้นต้นจะกระทำผิดพลาดในข้อกฎหมายเล็กน้อย แต่จำเลยมีทนายความเข้าช่วยเหลือตลอดมา

[17] คำพิพากษาฎีกาที่ 3971/2542.

[18] คำพิพากษาฎีกาที่ 2064/2535.

จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเพิกถอนกระบวนพิจารณา นอกจากนั้นยังมีคดีที่ศาลได้สอบถามจำเลยเรื่องทนายความหลังจากที่ศาลได้ถามคำให้การจำเลยแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยมาตรา 173 แต่ต่อมาศาลได้ตั้งทนายความให้จำเลยและจำเลยก็มีทนายช่วยเหลือตลอดการพิจารณา ศาลฎีกาถือว่ายังไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะเพิกถอนกระบวนพิจารณานี้[19]

2.6 สิทธิได้รับความช่วยเหลือด้านล่าม

หากพิจารณาบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ อาจมิได้มีบทบัญญัติใดบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในการที่รัฐจะช่วยโจทก์ หรือจำเลยที่เป็นคนไทยในการจัดหาล่าม เมื่อมีกรณีที่จำเป็นต้องใช้ โดยเฉพาะกรณีการไปดำเนินกระบวนพิจารณาในศาลต่างประเทศ หากจะมีอยู่บ้างก็เป็นเพียงการบัญญัติหลักเกณฑ์ไว้อย่างกว้าง ๆ ในมาตรา 40 (5) ที่บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ...” ซึ่งมีข้อน่าสังเกตว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวกลับนำไปใช้กับการคุ้มครองผู้ต้องหา หรือจำเลยชาวต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ เห็นได้จากมีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย หรือพยานไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยหรือสามารถพูดหรือเข้าใจเฉพาะภาษาไทยท้องถิ่นหรือภาษาถิ่น และไม่มีล่าม ให้พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลจัดหาล่ามให้โดยมิชักช้า” ซึ่งแนวทางปฏิบัติในการจัดหาล่ามโดยหน่วยงานของรัฐนั้น หากเป็นในชั้นสอบสวนที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานตำรวจ มักใช้วิธีขอความร่วมมือจากบุคคลภายนอกซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง โดยบุคคลภายนอกมักได้แก่ พนักงานโรงแรมในท้องที่ของสถานีตำรวจนั้น ๆ หรือมัคคุเทศก์ ส่วนในชั้นศาลในทางปฏิบัติสำหรับศาลในกรุงเทพมหานครและศาลในเขตปริมณฑลที่ร้องขอให้จัดหาล่ามให้ สำนักงานศาลยุติธรรมโดยกองการต่างประเทศจะเป็นผู้ประสานงานติดต่อล่ามอิสระที่อยู่ในบัญชีรายชื่อที่รวบรวมไว้หรือประสานไปยังสถานเอกอัครราชทูตต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร เพื่อติดต่อขอล่ามภาษาที่เกี่ยวข้องมาปฏิบัติงาน และจะดำเนินการจัดหาพาหนะหรือเบิกค่าพาหนะให้ล่ามในการไปปฏิบัติงานในศาลนั้น ๆ แต่ในกรณีศาลชั้นต้นที่อยู่ในต่างจังหวัดนอกเขตปริมณฑล เนื่องจากขาดงบประมาณในการจัดส่งล่ามไป ศาลดังกล่าวจึงมักติดต่อหรือจัดหาล่ามเอง โดยบางศาลใช้เจ้าหน้าที่ศาลที่มีความรู้ภาษาต่างประเทศปฏิบัติหน้าที่ล่าม หลายศาลติดต่อประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในท้องที่เพื่อขอความร่วมมือในการส่งผู้ทรงคุณวุฒิมาปฏิบัติหน้าที่ล่ามให้ รวมทั้งมีหลายกรณีที่ติดต่อมายังกองการต่างประเทศให้ช่วยประสานงานกับหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาที่สำนักงานศาลยุติธรรมมีการติดต่อเพื่อให้ส่งผู้ทรงคุณวุฒิมาปฏิบัติหน้าที่ล่ามให้[20]

---

[19] คำพิพากษาฎีกาที่ 3017/2541.

[20] สุทธิพล ทวีชัยการ, **“การช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยชาวต่างประเทศตามกฎหมายไทย:การจัดหาล่ามในชั้นศาล”**,ดุลพาห เล่ม 2 ปีที่ 49,หน้า 71.

3. คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม

3.1 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 24/2546 (สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาพิพากษาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ)

รัฐธรรมนูญ มาตรา 236 ได้บัญญัติเป็นหลักการประกันสิทธิของคู่ความในการดำเนินกระบวนพิจารณาของศาลโดยการนั่งพิจารณาต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้ทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีต้องเป็นผู้ที่นั่งพิจารณาคดีนั้น ผู้ที่มิได้นั่งพิจารณาคดีเป็นองค์คณะไม่อาจทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในข้อยกเว้นนี้ หมายความว่า ผู้ที่มิได้นั่งพิจารณาคดีใดจะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีนั้นมิได้ นอกจากจะมีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้แล้ว เมื่อพิจารณาถึงพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 แล้ว เห็นว่า ตามมาตรา 19 วรรคหนึ่ง บัญญัติให้ศาลจังหวัดทหารมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นสัญญาบัตร และวรรคสาม บัญญัติให้คดีที่ศาลจังหวัดทหารไม่มีอำนาจพิพากษา ให้ศาลจังหวัดทหารทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพพิพากษา แล้วแต่กรณี ประเด็นที่ว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 19 วรรคสาม ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 236 หรือไม่ นั้น เห็นว่า ศาลจังหวัดทหาร ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลทหารประจำหน่วยทหาร ต่างก็เป็นศาลชั้นต้นด้วยกัน แต่เมื่อศาลจังหวัดทหารได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาใดตามอำนาจที่ระบุไว้โดยกฎหมายแล้ว หากจะพิพากษาคดีลงโทษเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้กลับไม่มีอำนาจพิพากษา ต้องทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลชั้นต้นประเภทเดียวกัน ได้แก่ ศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพ แล้วแต่กรณี เป็นศาลที่ทำคำพิพากษา ตามมาตรา 19 วรรคสาม ซึ่งศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพดังกล่าวก็มิได้ดำเนินการออกนั่งพิจารณาคดีมาแต่เริ่มแรกแต่ประการใด ประกอบกับพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 19 วรรคสาม นี้ มิได้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดบัญญัติถึงเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ยกเว้นไว้แต่ประการใด จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 236

3.2 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 (สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์)

รัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด ซึ่งข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสองนี้ เป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 11 ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่ง

สิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ และระดับระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วย สำหรับพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากการเสนอขายสินค้าหรือบริการแก่ผู้บริโภคโดยตรง ณ ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ทำงานของผู้บริโภคหรือของบุคคลอื่น อีกทั้งการทำตลาดขายตรงในปัจจุบันได้มีการใช้วิธีการชักชวนและจัดให้ประชาชนทั่วไปเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในธุรกิจดังกล่าว โดยตกลงจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนจากการหาผู้เข้าร่วมเครือข่ายดังกล่าว ซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น อันมีลักษณะเป็นการหลอกลวงประชาชน ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปในฐานะผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม จึงมีบทกำหนดโทษในมาตรา 54 ซึ่งบัญญัติว่า ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับ ความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น เห็นว่า พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อน เป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา เนื่องจากการสันนิษฐานว่า ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ก็ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการหรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องร่วมรับผิดกับนิติบุคคลผู้กระทำความผิดด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลดังกล่าว โดยโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นว่ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลอย่างไร คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลเท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่ากรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข มิใช่การสันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่จำเลยถูกกล่าวหา และยังขัดกับหลักนิติธรรมข้อที่ว่าโจทก์ในคดีอาญาต้องมีภาระการพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดของจำเลยให้ครบองค์ประกอบของความผิด นอกจากนี้

บทบัญญัติมาตราดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลย ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้ กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดตามที่ถูกกล่าวหา บทบัญญัติมาตราดังกล่าวในส่วนที่สันนิษฐานความผิดอาญาของผู้ต้องหาและจำเลยโดยไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ กระทำการหรือมีเจตนาประการใดเกี่ยวกับความผิดนั้น จึงขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง[21]

3.3 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2556 (สิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย)

พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. 2535 มาตรา 41 บัญญัติให้บรรดาพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นพยานหลักฐานและเอกสารที่รับฟังได้ตามกฎหมาย นั้น เป็นบทบัญญัติที่มิได้กำหนดรายละเอียด ขั้นตอน และกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน แต่เป็นบทบัญญัติที่บังคับให้จำเลยต้องถูกผูกมัดตามพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาจากการสืบพยานของโจทก์ในศาลต่างประเทศที่จำเลยไม่มีโอกาสตรวจหรือรับทราบพยานหลักฐาน หรือต่อสู้คดีได้อย่างเพียงพอแม้ว่าการรับฟังพยานหลักฐานของศาลต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 และมาตรา 227/1 ที่บัญญัติให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน ด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อพยานหลักฐานดังกล่าวโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลยก็ตาม แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าว ก็มิได้เป็นข้อห้ามเด็ดขาด โดยยังเปิดโอกาสให้ศาลนำพยานหลักฐานเช่นนี้ไปใช้ประกอบกับพยานหลักฐานอื่นได้ จึงไม่เป็นธรรมแก่จำเลย ซึ่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (2) (3) (4) (7) ได้รับรองและคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม การได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม การมีโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ และการได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) ข้อ 14.3 อันเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า สิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย สิทธิที่จะซักถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน และสิทธิขอให้เรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. 2535 มาตรา 41 จึงเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิในกระบวนการ

[21]ต่อมามีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2556 (พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 74) ,คำวินิจฉัยที่ 10/2556 (พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544 มาตรา 78) และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2556 (พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 มาตรา 28/4) วินิจฉัยในทำนองเดียวกัน

ยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 และมาตรา 40 (2) (3) (4) (7) ทั้งไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 3 วรรคสอง

4. บทบาทของศาลรัฐธรรมนูญต่อการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม

การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมตามระบบของศาลประเทศไทยนั้น พบว่า มิได้ปรากฏอยู่แต่เฉพาะในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่คงปรากฏอยู่ในระบบศาลอื่นด้วย โดยแต่ละองค์กรต่างมีบทบาทและภารกิจในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมที่แตกต่างกันออกไปตามกรอบอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย โดยศาลยุติธรรมจะมุ่งตรวจสอบการดำเนินการต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่รัฐตั้งแต่ในชั้นพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการว่าเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นการสืบสวนสอบสวน การฟ้องคดี การออกหมายเรียกและหมายอาญา การจับ การขัง การค้น การปล่อยชั่วคราว สำหรับศาลปกครองมีวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบการกระทำของฝ่ายปกครองว่าเป็นไปตามแบบแผนและวิธีปฏิบัติราชการทางกฎหมายหรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นการให้สิทธิแก่คู่กรณีในการได้รับทราบข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และได้แสดงพยานหลักฐานของตนเอง สิทธิในการนำทนายความหรือที่ปรึกษาเข้ามาในการพิจารณาทางปกครอง สิทธิขอตรวจดูเอกสารที่จำเป็นแก่การป้องกันสิทธิ สิทธิได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็ว เป็นต้น ส่วนหากพิจารณาบทบาทของศาลรัฐธรรมนูญ พบว่า ศาลรัฐธรรมนูญมีกระบวนการคุ้มครองโดยผ่านการตรวจสอบใน 2 ระดับ คือ การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมาย และการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับแล้ว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมในระดับกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับแล้วแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) สิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมจากองค์คณะผู้พิพากษา (คำวินิจฉัยที่ 24/2546)

2) สิทธิของจำเลยที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด หรือเป็นผู้บริสุทธิ์ (คำวินิจฉัยที่ 12/2555, ที่ 5/2556 ,ที่ 10/2556 และคำวินิจฉัยที่ 11/2556)

3) สิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ (คำวินิจฉัยที่ 4/2556)

1) สิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมจากองค์คณะผู้พิพากษา

การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม อันเกี่ยวกับการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมจากองค์คณะผู้พิพากษาได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 24/2546 โดยเป็นกรณีที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 236 บัญญัติให้การนั่งพิจารณาของศาลจะต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการที่ครบเป็นองค์คณะ และผู้พิพากษาหรือตุลาการที่จะจัดทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยในคดีนั้น จะต้องเป็นผู้ที่นั่งพิจารณาคดีนั้นด้วย ซึ่งปรากฏว่า เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 19 วรรคหนึ่ง บัญญัติให้ศาลจังหวัดทหารมีอำนาจพิจารณา

คดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นสัญญาบัตร และวรรคสาม บัญญัติให้คดีที่ศาลจังหวัดทหารไม่มีอำนาจพิพากษา ให้ศาลจังหวัดทหารทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพพิพากษา นั่นก็หมายความว่า หากเป็นกรณีที่จำเลยมียศทหารชั้นสัญญาบัตร กระบวนการพิจารณาคดีจะอยู่ที่ชั้นศาลจังหวัดทหาร ส่วนขั้นตอนการทำคำพิพากษาจะอยู่ที่ชั้นศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพ ทั้งที่ผู้พิพากษาที่ต้องจัดทำคำพิพากษาในศาลดังกล่าว มิได้เป็นผู้นั่งพิจารณาคดีมาตั้งแต่ต้นแต่ประการใด จึงย่อมขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 236 ซึ่งการรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมของศาลรัฐธรรมนูญตามคำวินิจฉัยนี้ ถือเป็นเรื่องแรกของศาลรัฐธรรมนูญอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการสร้างความเป็นธรรมในการพิพากษาคดีให้แก่จำเลย เพราะมิฉะนั้นแล้ว หากให้ผู้พิพากษาที่มิได้นั่งพิจารณาคดีสามารถทำคำพิพากษาได้ อาจเกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลย แม้สำนวนการดำเนินกระบวนพิจารณาจะปรากฏต่อผู้พิพากษาผู้นั้น แต่ก็ย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าในการพิจารณาพิพากษาคดีนอกเหนือจากพยานเอกสาร หรือพยานวัตถุที่ปรากฏตามสำนวนแล้ว อากัปกิริยาของโจทก์ จำเลย ประจักษ์พยาน และพยานแวดล้อมในขณะเบิกความก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะกระบวนการแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านี้ จะนำมาซึ่งการใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานว่าควรเชื่อถือหรือรับฟังได้แค่ไหนเพียงใด ซึ่งการวางหลักในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเรื่องนี้ มิได้มีความแตกต่างไปจากแนวบรรทัดฐานของศาลฎีกาแต่ประการใด โดยเคยมีคำพิพากษาฎีกาที่ 1205/2473 วางหลักไว้เช่นเดียวกันว่า “การที่บุคคลซึ่งมิได้เป็นผู้พิพากษานั่งพิจารณามาแต่ต้นมาร่วมปรึกษาทำคำพิพากษาด้วยนั้น อีกทั้งในการประชุมปรึกษาคดีนั้นก็มีผู้พิพากษาครบองค์คณะอยู่แล้ว การที่บุคคลซึ่งมิได้เป็นองค์คณะนั่งพิจารณาเข้ามาร่วมเป็นองค์คณะตัดสินด้วยนั้น อาจมีการจูงใจทำให้ผู้พิพากษาซึ่งเป็นองค์คณะนั่งพิจารณามีความเห็นแปรปรวนได้ ย่อมทำให้การทำคำพิพากษาคดีนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย” (คดีระหว่างนายเรือเอกขุนชาญใช้จักร์ โจทก์ นางลิ้นจี่ ชยากร จำเลย) และค่อนข้างสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในระดับสากลที่ปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 10 ที่กำหนดให้การพิจารณาพิพากษาคดีต้องเป็นธรรม ซึ่งจากผลของคำวินิจฉัยในเรื่องนี้ ภายหลังเมื่อมีการตารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สิทธิประเภทนี้ก็ได้หายไปจากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ แต่มิใช่ว่ารัฐจะไม่คุ้มครองสิทธิประเภทนี้แล้ว แต่ได้นำไปบัญญัติไว้ในกฎหมายระดับพระธรรมนูญศาลยุติธรรม อันเป็นหลักเกณฑ์ที่ผู้พิพากษาทุกคนต้องนำไปปฏิบัติในการพิจารณาและพิพากษาแต่ละคดี

2) สิทธิของจำเลยที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด หรือเป็นผู้บริสุทธิ์

การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม อันเกี่ยวกับการได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด หรือเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 โดยเป็นกรณีที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสอง บัญญัติว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด” แต่เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 กลับบัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตาม

พระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น” ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่า การบัญญัติกฎหมายลักษณะนี้ เป็นการสร้างข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลยโดยโจทก์ไม่จำต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อน โดยเป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา เนื่องจากการสันนิษฐานว่า ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ก็ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องร่วมรับผิดกับนิติบุคคลผู้กระทำความผิดด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลดังกล่าว โดยโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นว่ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลอย่างไร คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลเท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่ากรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข มิใช่การสันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่จำเลยถูกกล่าวหา และยังขัดกับหลักนิติธรรมข้อที่ว่าโจทก์ในคดีอาญาต้องมีภาระการพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดของจำเลยให้ครบองค์ประกอบของความผิด นอกจากนี้ บทบัญญัติมาตราดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลย ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้ กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดตามที่ถูกกล่าวหา บทบัญญัติมาตราดังกล่าวในส่วนที่สันนิษฐานความผิดอาญาของผู้ต้องหาและจำเลยโดยไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ กระทำการหรือมีเจตนาประการใดเกี่ยวกับความผิดนั้น จึงขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง

ซึ่งการรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมตามคำวินิจฉัยนี้ ถือเป็นเรื่องที่สองต่อจากคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 24/2556 (ในหัวข้อที่ 1) ซึ่งหลักคิดของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้มิได้แตกต่างไปจากอารยประเทศ โดยในอดีตก่อนมีการพัฒนาการทางกฎหมาย ในยุคก่อนรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยเองก็มีแนวคิดในประเด็นนี้ที่แตกต่างไปจากหลักเกณฑ์ในระดับสากลปัจจุบัน โดยถือว่า “ผู้ถูกกล่าวหาจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้กระทำผิดจนกว่าจะพิสูจน์ตนเองได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์” เพราะฉะนั้นบุคคลใดก็ตามที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดในยุคดสมัยนั้น จะต้องถูกจับกุม คุมขัง ตบตี เฆี่ยน เพื่อเอาพยานหลักฐานหรือให้รับสารภาพให้ได้ ซึ่งในต่างประเทศกลับมิได้มีหลักคิดเช่นนี้ แต่กลับเห็นว่า “ผู้ถูก

กล่าวหาควรได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่าผู้นั้นกระทำผิดจริง” เพราะมิฉะนั้นแล้ว จะขัดต่อหลักการในการต่อสู้คดี ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. กล่าวหา นาย ข. (ผู้บริสุทธิ์) ว่าเป็นผู้ลักรถจักรยานยนต์ของตนเอง เพราะเห็นว่ามีรถจักรยานยนต์ของตนเองจอดอยู่ข้างบ้านของนาย ข. ทั้งที่ความจริงนาย ข. นั่งดูทีวีอยู่ภายในบ้าน ซึ่งหากใช้ระบบกฎหมายไทยในอดีต นาย ข. ต้องถือว่าเป็นผู้กระทำผิดทันที เพียงเพราะแค่การถูกกล่าวหา และเจ้าหน้าที่ต้องจับกุมนาย ข. ไปกักขังตบตี เฆี่ยนเพื่อให้การรับสารภาพ โดยนาย ข. จำต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง โดยการจัดหาพยานบุคคลมายืนยัน ทั้ง ๆ ที่ตนเองอาจมิได้รู้เห็นหรือมีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ เลย อันเป็นการสร้างภาระให้กับผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างมาก และหากกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นกับบุคคลที่ขาดไร้ทุนทรัพย์ ขาดเพื่อนบ้านมาช่วยเหลือในการมาเป็นพยาน บุคคลผู้นั้นอาจต้องรับโทษโดยทันทีตามข้อสันนิษฐานทางกฎหมาย เหตุเพราะไม่สามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้ หลักคิดเช่นนี้จึงแตกต่างกับพัฒนาการทางกฎหมายในปัจจุบันที่เห็นว่า ควรจะต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ และตัวโจทก์หรือผู้เสียหายควรจะต้องเป็นผู้นำสืบ เพราะเป็นบุคคลที่รู้ถึงที่มาที่ไปดีที่สุดไม่ว่าจะเป็นสภาพของเหตุการณ์ ทรัพย์สิน วัตถุพยานต่าง ๆ การจะไปให้ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งมิได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ เป็นผู้นำสืบก่อนย่อมจะไม่ยุติธรรม เพราะผู้ที่บริสุทธิ์ย่อมไม่ทราบเรื่องราวต่าง ๆ และอาจอับจนปัญญาในการจะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นรูปธรรมปรากฏตามเอกสารกฎหมายในต่างประเทศหลายฉบับ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ข้อ 11 ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญก็ได้นำเอกสารชิ้นนี้มาอ้างในคำวินิจฉัยที่ 12/2555 โดยเห็นว่า เอกสารฉบับนี้ถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรมที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ และระดับระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วย

สำหรับประเทศไทยหลักคิดเช่นนี้ นอกจากจะนำไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสอง แล้ว หลักเกณฑ์ที่เกื้อหนุนกันก็ได้ไปบัญญัติไว้ในเรื่องของการนำสืบพยานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลย ดังปรากฏตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 ที่ว่า “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตน ให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น...” และตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 บัญญัติว่า “พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคลซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้...” อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า โจทก์มีหน้าที่ในการนำสืบก่อนเสมอ เพื่อให้เห็นถึง

ความผิดของจำเลย และเป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยตั้งแต่เบื้องต้นว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดจริง

3) สิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่

การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรม อันเกี่ยวกับการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2555 โดยเป็นกรณีที่จำเลยในคดีอาญาโต้แย้งว่าตนเองขาดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมหลายประการ เนื่องด้วยฝ่ายโจทก์ได้มีการขอให้ศาลยุติธรรมส่งประเด็นไปสืบพยานในศาลต่างประเทศ ซึ่งตนเองมิได้เดินทางไปด้วย ทั้งฝ่ายรัฐเองก็มิได้มีการจัดหาทนายความ หรือล่ามให้ ซึ่งทำให้จำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ประกอบกับพระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. 2535 มาตรา 41 ยังบัญญัติให้บรรดาพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นพยานหลักฐานและเอกสารที่รับฟังได้ตามกฎหมาย ซึ่งจำเลยเห็นว่า บทบัญญัติเช่นนี้ไม่ยุติธรรมกับจำเลย เพราะเหตุศาลนำเอาพยานหลักฐานและเอกสารที่จำเลยไม่มีสิทธิซักค้าน หรือต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่มาลงโทษจำเลย ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเองก็เห็นว่า บทบัญญัติแห่งมาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่บังคับให้จำเลยต้องถูกผูกมัดตามพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาจากการสืบพยานของโจทก์ในศาลต่างประเทศที่จำเลยไม่มีโอกาสตรวจหรือรับทราบพยานหลักฐาน หรือต่อสู้คดีได้อย่างเพียงพอ แม้ว่าการรับฟังพยานหลักฐานของศาลต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 และมาตรา 227/1 ที่บัญญัติให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้านด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อพยานหลักฐานดังกล่าวโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลยก็ตาม แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าว ก็มิได้เป็นข้อห้ามเด็ดขาด โดยยังเปิดโอกาสให้ศาลนำพยานหลักฐานเช่นนี้ไปใช้ประกอบกับพยานหลักฐานอื่นได้ จึงไม่เป็นธรรมแก่จำเลย ซึ่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (2) (3) (4) (7) ได้รับรองและคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม การได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม การมีโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ และการได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ

ซึ่งหลักคิดของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้ ค่อนข้างจะสอดคล้องกับเอกสารทางกฎหมายของต่างประเทศหลายฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 14.3 อันเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้า สิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย สิทธิที่จะซักถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน และสิทธิขอให้เรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน และมีข้อสังเกตว่าในคดีนี้จำเลยได้ถูกจำกัดสิทธิในกระบวนการยุติธรรมหลายประการ คือ

(1) พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. 2535 มิได้บัญญัติเกี่ยวกับกระบวนการและวิธีการสืบพยานว่าให้ดำเนินการอย่างไร หรือดำเนินกระบวนการตามบทบัญญัติ

แห่งกฎหมายใด อีกทั้งไม่มีบทบังคับให้ต้องดำเนินการตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ อันเป็นผลทำให้จำเลยไม่สามารถตามประเด็นไปสืบพยานในศาลต่างประเทศได้

(2) ภาษาที่ใช้ในการสืบพยานมิได้ใช้ภาษาไทย โดยรัฐมิได้กำหนดมาตรการรองรับการแปลภาษาให้จำเลยและทนายจำเลยได้เข้าใจความหมายได้อย่างถูกต้อง

(3) จำเลยไม่ได้รับสิทธิให้เข้าฟังการพิจารณาคดี การสืบพยาน การคัดค้านเอกสารประกอบคำเบิกความพยาน การคัดค้านผู้พิพากษา จำเลยมีหน้าที่เพียงจัดทำคำคัดค้านคำเบิกความที่พนักงานอัยการโจทก์จัดทำขึ้นเท่านั้น และไม่สามารถซักค้านพยานได้ด้วยตนเอง คงทำได้เพียงการฝากคำถามซักค้าน ซึ่งเป็นการตั้งคำถามล่วงหน้า โดยไม่อาจทราบได้ว่า พยานโจทก์จะตอบคำถามอย่างไร และตรงประเด็นที่ตั้งไว้หรือไม่ นอกจากนี้ คำถามซักค้านอาจถูกเปิดเผย ทำให้พยานโจทก์ทราบล่วงหน้า และมีโอกาสเตรียมตัวที่จะตอบคำถาม ซึ่งขัดต่อหลักการสืบพยานที่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลยและพิจารณาโดยเปิดเผย

(4) พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. 2535 มาตรา 41 ที่บัญญัติให้บรรดาพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นพยานหลักฐานและเอกสารที่รับฟังได้ตามกฎหมาย นั้น ถือเป็นบทบัญญัติที่ไม่เป็นธรรมและขัดต่อสิทธิและเสรีภาพของจำเลย ศาลและจำเลยถูกบังคับให้ยอมรับพยานหลักฐานที่ได้มาโดยกระบวนการที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ จึงเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้

โดยผลของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนในกระบวนการยุติธรรมหลายประการ คือ

(1) ทำให้บรรดาพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาจากต่างประเทศ ซึ่งอาศัยการขอความร่วมมือตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่อาจนำมารับฟังได้ตามกฎหมาย นั่นก็หมายความว่า ศาลอาจจะนำพยานหลักฐานและเอกสารมารับฟังเพื่อลงโทษจำเลยหรือไม่ก็ได้ โดยจะต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ในคดีนั้นเป็นสำคัญ ว่าพยานหลักฐานหรือเอกสารนั้นมีความน่าเชื่อถือหรือไม่ และกระบวนการที่ได้มาเป็นไปตามหลักมาตรฐานสากลหรือไม่ มิฉะนั้น อาจถือได้ว่าเป็นพยานหลักฐานหรือเอกสารที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ ศาลมีดุลพินิจที่จะเลือกหรือไม่เลือกพยานหลักฐานและเอกสารนั้นก็ได้ ซึ่งส่งผลให้กระบวนการต่าง ๆ ที่รัฐไปดำเนินการหรือขอความร่วมมือไปยังต่างประเทศอาจจะล้มเหลวหรือไม่อาจนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ได้ในทางปฏิบัติเพื่อลงโทษจำเลยได้ อันส่งผลต่อการสูญเสียงบประมาณต่าง ๆ ของรัฐที่ใช้จ่ายไปในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการขอความร่วมมือ

(2) ทำให้รัฐต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ ให้มีความสอดคล้องกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่รัฐธรรมนูญได้รับรองและคุ้มครองไว้ เช่น สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย สิทธิในการได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ เป็นต้น

5. บทสรุป

แม้ในขณะที่ผู้เขียนได้เขียนบทความชิ้นนี้ บทบาทและอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญจะยังมีความไม่ชัดเจนอันเนื่องด้วยมาจากเหตุผลของการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สิ้นสุดลงตามประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 11/2557 ข้อ 1. แต่ความสำคัญของตัวองค์กรยังคงมีอยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งพิงของประชาชนในกระบวนการยุติธรรมองค์กรสุดท้าย นอกเหนือจากระบบศาลยุติธรรม และศาลปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมนั้น จากการศึกษาสรุปได้ว่าศาลรัฐธรรมนูญตั้งแต่เริ่มก่อตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จนถึงการสิ้นสุดลงของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมอยู่ 6 คำวินิจฉัย (สืบค้นจนถึงปี พ.ศ. 2556) ได้แก่ คำวินิจฉัยที่ 24/2546 คำวินิจฉัยที่ 12/2555 คำวินิจฉัยที่ 4/2556 คำวินิจฉัยที่ 5/2556 คำวินิจฉัยที่ 10/2556 และคำวินิจฉัยที่ 11/2556 โดยสามารถแบ่งประเภทของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองได้เป็น 3 ประเภท คือ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นจากองค์คณะผู้พิพากษา สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด หรือเป็นผู้บริสุทธิ์ และสิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งผลของคำวินิจฉัยในหลาย ๆ เรื่อง ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมและกระบวนการยุติธรรมหลายประการ อาทิเช่น การปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในการนั่งพิจารณาคดีที่ต้องครบองค์คณะ การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการได้รับสันนิษฐานไว้ในเบื้องต้นว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามภายใต้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมตามที่กล่าวมานี้ ก็ใช่ว่าสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมจะมีอยู่เพียงเท่านี้ แต่ยังมีสิทธิอีกมากมายหลายประเภทที่กำลังรอการรับรองและคุ้มครองในอนาคต เช่น สิทธิที่จะเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม สิทธิของเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพที่ได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม ซึ่งถือเป็นภารกิจที่สำคัญของศาลรัฐธรรมนูญในอนาคตเช่นเดียวกันในการวางกรอบหลักเกณฑ์ต่าง ๆ อันจะทำให้สิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. การแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก้าวสำคัญของการพัฒนาระบบการยุติธรรมทางอาญาของไทย.วารสารกฎหมาย,ปีที่ 13, ฉบับที่ 3.

ชาติ ชัยเดชสุริยะ.มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์วิญญูชน,

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. สิทธิผู้ต้องหา จำเลย และ ผู้ต้องโทษในคดีอาญา.รายงานการวิจัย,

ปรีญาภรณ์ อุบลสวัสดิ์ .การพิจารณาคดีอาญาโดยลับ.วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนากุล. (ม.ป.ป.) กระบวนยุติธรรมทางอาญา.[Online], available URL: http://www.oja.go.th.(Accessed,May 26,2014)

สุทธิพล ทวีชัยการ .การช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยชาวต่างประเทศตามกฎหมายไทย:การจัดหาล่ามในชั้นศาล.ดุลพาห เล่ม 2 ปีที่ 49,

วิษณุ เครืองาม .กฎหมายรัฐธรรมนูญ.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ,

[Online].Available URL: http://www.thailaws.com/law/thaiacts/e_constitution012.pdf.(Accessed,May 26,2014)

[Online].Available URL: http://www.senate.go.th/committee2551/committee/files/committee12/justice50.pdf.(Accessed,May 26,2014)

[Online].Available URL: http://elearning2.utcc.ac.th/officialtcu/econtent/lw427/108/con7.pdf.(Accessed, may 26,2014)